

LA IDENTITAT D'ESTRUCTURA ENTRE «ARQUEOLOGIA» I «GENEALOGIA». ALGUNES TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE MICHEL FOUCAULT

Pompeu CASANOVAS

I. En aquestes pàgines intentaré oferir un esquema de les afirmacions compreses en la meua tesi doctoral¹ i desenvolupar un punt particular. L'exposició es lliurarà encapsada al mode de les nines russes: (i) tesis generals, (ii) sub-tesis que desenvolupen la tesi (2), (iii) explicació puntual de la sub-tesi (2.5) referent a la tècnica hermenèutica emprada per Foucault per al bastiment de l'«arqueologia del saber» i la «genealogia del poder». Concretament, intentaré mostrar —en contra, em temo, de l'opinió del filòsof i de la quasi totalitat de la crítica— que la tècnica constructiva de l'arqueologia (1969) i la genealogia (1971/1976) és idèntica. Em limitaré, però, a les qüestions conceptuals internes, sense efectuar-ne explícitament la crítica. L'article es clourà amb unes observacions finals (iv). Tanmateix, donat el caràcter succint i pràcticament sense aparell crític de l'escrit, tal vegada resultaria d'utilitat al lector de començar on jo acabi i donar un cop d'ull a l'apartat VI.

II. L'objectiu de la investigació ha estat mostrar l'abast teòric i pràctic del pensament històrico-polític de Michel Foucault a partir de l'elucidació dels límits del seu llenguatge teòretic.²

La recerca arrenca genèticament de la descripció del procés de conversió de la «consciència» tal com era concebuda per la filosofia clàssica en «discurs» o estructures d'«experiència» dels signes. L'operació ha estat efectuada des del segle XIX per les filosofies que es basen en la tradició de fe-

1. *L'Estètica del Saber en Michel Foucault. Gènesi d'una Pragmàtica Històrica Idealista*. Universitat Autònoma de Barcelona, 1987 (publicada en microfitxa).

2. Transcrit en el punt II la «Síntesi» publicada en el Butlletí Informatiu de l'any 1987 de la Fundació Jaume Bofill (pp. 110-114). Agraïxo a la Fundació l'ajut que em va concedir per a realitzar la recerca.

nomenologia crítica kantiana. En aquest sentit —per dir-ho de forma general— l'obra de Foucault se situa en la línia de descomposició progressiva de la doctrina del subjecte transcendental en «voluntat» (Schopenhauer), «voluntat de poder» (Nietzsche), «faneron» (Peirce), «essència» (Husserl), «existencial» (Heidegger), «gramàtica» (Wittgenstein), «quiasma» (Merleau-Ponty). És a dir, els successius intents de repensar la possibilitat general del coneixement a partir de bases distintes a les de l'Estètica Transcendental.

El procés contempla directament la relació del llenguatge amb el subjecte parlant. És a dir, l'aspecte que des de la tradició analítica de Carnap i Morris es designa com a «pragmàtica». Però amb les següents particularitats epistemològiques:

a) la substitució de l'explicació científica per un mètode de comprensió intuïtiva que vol superar la «comprensió» psicologista de l'historicisme vuitcentista;

b) el desglossament del procés d'abstracció en una producció ideal i graduada de signes lingüístics;

c) la conversió de la teoria del coneixement en interpretació (eidètica o existencial) de l'«experiència» dels signes;

d) l'elaboració d'una noció complexa de «llenguatge» que és concebuda com el mitjà natural d'aquesta experiència dels signes;

e) la pretesa assumptió de la pròpia historicitat del parlant a través de la postulació d'un «ésser del llenguatge» (darrer Heidegger) en funció del qual es constituïria el subjecte de coneixement i acció.

Això és el que anomeno «semiosi del transcendental», referida fonamentalment a l'obra husserliana i heideggeriana, l'últim revolt de la qual (e) consisteix en un joc de «desdoblaments» del llenguatge sobre si mateix que mixtifica els conceptes en noms per un procés intralingüístic d'ostensió indefinida. Un procés «adlingüístic».

Des d'aquesta base, des d'un punt de vista teorètic, són defensables les següents tesis:

1) Només hi ha dos períodes en l'obra foucaultiana. El primer (1954) de recepció del procés de semiosi del transcendental gnoseològic; el segon (1954-1984), de transformació original.

2) Les investigacions «empíriques» i les investigacions «metodològiques» del llarg darrer període de Foucault responen a una mateixa estructura interpretativa.

3) Aquesta estructura es basa en la suposició de la natura històrica canviant de l'estructura del signe, que Foucault interpreta en reduplicar sobre si mateix l'esquema de semiosi del transcendental.

4) Aquesta operació —per a la qual esmerça tècniques provinents de l'estructuralisme lingüístic— es basa en una concepció de «llenguatge» ontològica i, a la fi, purament nominal, que reduplica el referent en el seu interior «desdoblant-lo» continuament en «figures» que funcionen com si fossin noms.

5) La reduplicació nominal del llenguatge implícita en la reduplicació pragmàtica del signe uniformitza problemes que són desglossables en teoria del coneixement —com causalitat/finalitat, abstracte/concret, singular/universal— i, de fet, encobreix al nivell de l'argumentació de les investigacions empíriques fal·làcies que provenen de tradicions diverses —estructuralisme, funcionalisme, pragmatisme— (e.g. la concepció pragmatista de

«veritat» o l'assignació de valors funcionals a elements de l'acció pròpiament intencionals).

6) En idealitzar l'aspecte pragmàtic del signe i elaborar una ontologia lingüística que és al mateix temps històrica i transcendental, Foucault acaba elaborant una filosofia gnoseològica de natura predominantment estètica que aplica el mateix esquema d'interpretació a l'anàlisi de les obres d'art, enuncis científics o comportaments polítics i morals i que, de fet, atorga un valor de síntesi a *qualsevol* comportament que impliqui una recreació de regles segones (de llenguatge: literatura; de relacions col·lectives: política; de conducta individual: moral).

7) Així, el filòsof atorga el doble valor de «descobriment» de l'«impen-sat» en els discursos i tècniques de poder històricament donades, i de «pràctica» arran de l'«ontologia del present», a la seva obra escrita i a les seves accions polítiques, la qual cosa el duu a prescindir, primer, dels criteris de racionalitat teòrica i, després, del lligam entre criteris de racionalitat teòrica i regles de racionalitat pràctica.

8) El resultat és la invalidesa teòrica de les recerques històriques i la contrafinalitat —o producció d'efectes contraris als esperats degut a un plantejament que no distingeix entre racionalitat individual i col·lectiva— de les accions polítiques que es fonamenten en la filosofia foucaultiana. (Com les que portaren a terme diversos grups de «política de la paraula» —G.I.P., C.A.P., C.D.D.D.— a França durant el període successiu a Maig-68 entre 1970-1975).

9) Les tesis anteriors no resulten invalidades pel fet que el valor performatiu de Foucault atorga als seus enuncis en tant que «acció» o «pràctica discursiva» no pretén ser científic sinó literari: realitzar «transgressivament» el «mode de ser» del llenguatge que regeix la cultura contemporània. Però fins i tot com a *performance* literària de «procediment» el seu discurs correspon punt per punt a la tècnica de reduplicació lingüística que li és pròpia. És a dir, dóna per suposat que situant-se en el «plec» ontològic de l'«ésser del llenguatge» efectua realment, històricament, les intencions amb què ha estat escrit.

10) La filosofia foucaultiana és, doncs, una filosofia de caire estètico-transcendental que dissol el potencial valor heurístic de les seves intuïcions (sobre el funcionament i reconstrucció de la identitat...) en l'experiència individual o actitud preestablerta del propi analista: la «pragmàtica» a través de la pragmàtica que recull la particular «estètica de l'existència» del mateix Foucault.

III. Em centraré, com ja he avançat abans, en la segona tesi. Durant el període 1968-1971, després d'escriure *Raison et Dérison. Histoire de la Folie à l'Age Classique* (1961), *Naissance de la Clinique. Une archéologie du regard médical* (1963), i *Les Mots et les Choses. Une archéologie des sciences humaines* (1966), la investigació pren un caràcter directament ontològic. L'autor obre un entretemps de reflexió categorial en el qual arriba al plantejament final de la «voluntat de veritat» (*volonté de vérité*) com a límit de l'anàlisi de la cultura i de les relacions històrico-socials. És el tema nietzscheà de l'absència de fonament (*Abgrund*) del poder en una exterioritat constantment desplegada i emergent que és l'existència de la dominació en l'organització de les societats humanes.

L'efecte de retorn —al qual contribueix decisivament l'experiència política *pràctica* de Foucault en els anys 1970-75— és la reorientació de l'aspecte de la cultura analitzat: les tècniques punitives i de control de la població.

La qüestió, però, es planteja arran de la reflexió del filòsof sobre el llenguatge teoreàtic emprat en les investigacions anteriors. Aparentment es tracta de l'elaboració d'un «mètode». Tanmateix, allò que realment és en joc és la consolidació d'una filosofia del coneixement i de la història: hi ha una unitat hermenèutica que lliga «arqueologia» i «genealogia», i hi ha una unitat ontològica que converteix l'analítica de la «pràctica» del poder en un *trassumpte* de l'analítica de l'«ésser del llenguatge» (*être du langage, langage parlant, être vif du langage, être brut du langage*).

En síntesi, les sub-tesis que desenrotllen la tesi, són aquestes:

2.1) Foucault es planteja en *L'Archéologie du Savoir* (1969) l'estructura categorial del «mode de ser del llenguatge» que havia instrumentalitzat com a interpretant històric³ en L.M.Ch. (1966) però que, de fet, subjeia ja en les seves nombroses anàlisis literàries i en les investigacions anteriors.

2.2) La reflexió a l'entorn de la «dimensió» d'*existència* del llenguatge —distinta, segons l'autor, de la «dimensió» investigada per la lingüística, la lògica i la filosofia del llenguatge— presenta tanmateix internament el «problema» de la positivació del fonament no positiu de la base subliminal, inconscient, negativa, «incontornejable» (*incontournable*) que representen el «doll» infinit del llenguatge, la «presència» absent de la mort, la potència «salvatge» del desig.

2.3) Aquesta és la raó dels dubtes en el plantejament mateix de l'arqueologia com a intent de categorització de la «pràctica» del llenguatge en el discurs mitjançant tres ordres superposats: (a) el bàsic del «mode d'existència» del llenguatge entorn de l'«enunciat» (*énoncé*), (b) el de la singularització dels «enunciats» en l'espai unitari en què es configuren: la «formació discursiva» (*formation discursive*), (c) el de la producció històrica del discurs en tant que «positivitats» (*positivités*) efectivament donades en un «arxiu» (*archive*) d'allò que resulta pensable i enunciable en un determinat període històric.

3. No he mostrat aquí com en L.M.Ch. (1966) Foucault configura tres matrius per a l'anàlisi de les «epistemes» que són una hipòstasi de les tres dimensions del signe (significant/significat/significació), però *reduplicades* sobre l'estructura del signe. Aquestes són les formes històriques de l'«experiència del llenguatge». Així, l'ús del significat com a interpretant —en el sentit de Peirce— històric «produceix» l'«experiència» renaixentista del signe (i del món com un «text»): *ressemblance* (XVI). De la mateixa manera, l'ús interpretant del significat «produceix» la *représentation* (Epoque Classique: XVII-XVIII), i el del procés de significació la *pratique de l'interprétation* de l'«episteme» moderna (XIX-XX). Hom pot veure el perquè de l'interès foucaultí en la literatura de Sade, Nerval, Mallarmé: com assumir la historicitat del propi llenguatge (amb el qual s'està descrivint l'«experiència muda» de l'alteritat dels signes que són un pur joc sense «representació») un cop arribat en aquest punt? i com assumir la significativitat «no representativa» —i.e., semàntica— d'un tal llenguatge? Un problema així només és intel·ligible des de la tradició fenomenològica/hermenèutica que arrenca de Kant per a semiotitzar (i després abolir en el mateix moviment) l'«experiència» de la consciència i el subjecte transcendental. La solució foucaultiana consistirà en l'intent retòric de suggerir la manca de significació de les seves pròpies proposicions (tant les històriques com les teoreàtiques). És a dir, literalment, la construcció d'un no-llenguatge, d'una pura «pràctica» a través de «pràctiques textuales».

2.4) El revers de la categorització arqueològica és la conceptualització metafòrica instituïda per la «genealogia», que intenta substantivar la negativitat de la desraó en la «pràctica» d'un «poder» els efectes del qual poden ser estudiats —les distintes configuracions de la dominació en cada període, e.g. en el terreny penal: suplici, disciplina, presó—, però el moll del qual només seria contestable a partir de la pràctica efectiva d'una individualitat diferencial respecte de les tècniques de «subjectivació» (*subjectivation/assujettissement*), i només seria abastable a partir de la pragmàtica enunciativa de la metàfora, l'el·lipsi, la designació indirecta. L'abandó, en suma, de qualsevol assaig de categorització en benefici d'un saber «perspectiu» (*perspectif*).

2.5) Tanmateix, l'estructura interna de l'anàlitica de l'«enunciat» (dimensió de l'existència del llenguatge) i la de l'anàlitica de l'«esdeveniment» (*événement*) (dimensió de l'existència del poder) és, *pel que fa a la tècnica hermenèutica*, idèntica.

2.6) Finalment, la mateixa estructura es manté en els escrits de darrera època (1982-1984), però perfilada en la projecció del «mode de ser» lingüístic a l'estructura de l'acció —probablement pel contacte en l'època «americana» amb la fenomenologia dels actes de llenguatge de Searle i amb la fenomenologia de l'acció comunicativa de Habermas (més un relatiu component de teoria dels jocs)—. En els dos darrers llibres (*Histoire de la Sexualité II, III: L'Usage des Plaisirs; Le Souci de Soi.*), Foucault elabora una nova xarxa de conceptes arran de l'estructura del subjecte moral que ha romàs definitivament inconclusa —*substance étique, mode de subjectivation, pratique de soi, téléologie morale*— on es perceptible una reinterpretació en clau novament existencial de la mateixa estructura d'aplicació de la reduplicació pragmàtica.

IV. En què consisteix aquesta estructura?

Arribem aquí al punt que m'agradaria mostrar amb una mica més de detall.

Bàsicament, l'*énoncé* és l'impossible intent de repensar les condicions històriques de formulació, transformació i ús dels discursos a partir d'hipòtesis lingüístiques i gnoseològiques que deriven d'una concepció de «llenguatge» pròpia de la segona hermenèutica, *però articulades mitjançant estructures derivades de les distincions glossemàtiques de la semiòtica hjelmsleviana*.

Retornem a les tres «dimensions» o «ordres» (2.3) que distingeix Foucault.

Al meu parer, el filòsof formula la seva intuïció bàsica que hi ha regles històriques, socials, que condicionen la pragmàtica del llenguatge a partir de la projecció «reduplicada» (*redoublée*) de la «dimensió del mode d'existència del llenguatge» dels elements que ja havien configurat la complexa estructura interpretativa de L.M.Ch. (1966).⁴ Això és, un primer nivell

4. És a dir, estructures de funcions actancials. Per a la lingüística estructural, els «actants» són els elements sintàctics que participen en el procés de formació de frases com a valències del verb, com a relacions abstractes del verb amb les seves magnituds dependents. Subjecte, CD i CI, e.g., són respectivament el primer, segon i tercer actants requerits segons el tipus de verb que se situa estructuralment en el centre del sistema de valències. Paral·lelament, J.A. Greimas va construir sobre aquesta base sintàctica un model semàntic basat en la categorit-

—objecte, modalitat d'enunciació— que correspon al sistema d'identificació significanciant emergent (ara traduït a «sistema de dispersió» o «discontinuitat» dels enunciat); i un segon nivell —«domini associat», «materialitat repetible»— que correspon a les condicions de significat del primer nivell, però uniformant ara ambdós nivells en un pla únic i fonamental de «condicions d'existència» de la «pràctica discursiva».

Hom retroba així la formulació hjelmsleviana de plans o dimensions del llenguatge, perquè el que es pretén és justament la descripció dels modes externs que regeixen la substància i la forma del pla del contingut del llenguatge.

En efecte, si es comprèn la «formació discursiva» com el conjunt de regles corresponents a la «forma», i la «positivitat» com el conjunt de regles «materials» isomòrfiques de les primeres que configuren la «substància» del pla del contingut, s'entén millor l'afirmació foucaultiana segons la qual les «lleis» de la «positivitat» materialitzen, «substancialitzen» històricament la «pràctica» que identifica a cada «formació discursiva». I també que l'autor atorgui a l'«enunciat» un estatut mixt de «cosa» (*chose*) i «esdeveniment» (*événement*), que escandeix materialment i històricament la producció de qualsevol signe (gràfic, simbòlic, pictòric, gramatical...).

Segons el filòsof, l'«enunciat» és la «condició de possibilitat» de frases, proposicions i actes de parla; és producte de la «funció enunciativa»; és una «funció d'existència que pertany pròpiament als signes»; és una «modalitat d'existència de la "performance" verbal tal com ha estat efectuada».

«El llenguatge —escriu (A.S. 148)— en la instància de la seva aparició i del seu mode de ser, és l'enunciat; com a tal, procedeix d'una descripció que no és ni transcendental ni antropològica.»

Què pensar d'això?

Aquesta unitat «residual», aquesta «funció» l'estructura de la qual «no pot ser oferta», apunta amb força precisió a la concepció *adlingüística* que Foucault té de «llenguatge». *L'enunciat és la unitat sintètica que descriu la «pràctica de la pràctica», la hipòstasi de la funció de l'exercici del llen-*

zació en el discurs de funcions generals d'organització. Això és, estructures actancials explicatives del «sentit» com a efecte intern del discurs. En afirmar que el «sentit», la «veritat» i la «història de les ciències humanes» és un «efecte de superfície» (*effet de surface*), Foucault no fa sinó una extrapolació lingüística, epistemològica i històrica de la perspectiva de la semàntica estructural basada en Saussure i Hjelmslev a la perspectiva hermenèutica «precategorial» de les «condicions de possibilitat» del saber.

Això no significa la recepció passiva de l'orientació estructuralista, sinó simplement l'ús d'un mode d'estructurar ja formulat per a l'articulació «arqueològica» del seu propi discurs, el qual està més abocat a les condicions «externes» (pragmàtiques) que condicionen la significació que no pas a les condicions «formals» internes que generen el sentit. El problema radica en la reversibilitat semàntica d'aquesta «pragmàtica»: en el fet que l'autor llegeix els textos només a partir de la concepció ontològico-lingüística que el força a entrar en un joc de reduplicacions modeliques que, pretesament, descriuen l'«experiència» subliminal del pensament com a fonament de la relació entre el perceptible («visible») i l'intel·ligible («enunciable») en una determinada època.

Hauria de ser evident que L.M.Ch. (1966) és un punt d'arribada quant a l'assimilació d'una tècnica semiòtica d'anàlisi del pensament que val al mateix temps com a epistemologia discursiva. Assolir distància crítica respecte a l'obra foucaultiana requereix inexcusablement, em sembla, deglutir les assumpcions implícites en les operacions semiòtiques de L.M.Ch. Això és determinant també pel «tomb» genealògic.

guatge en la pràctica del llenguatge, a partir de la qual l'autor concep l'«ordre» de la història i de la cultura, i que suscita el miratge de la recusació de la tradició fenomenològica i hermenèutica dins de la qual no ha deixat de romandre mai.

La gràfica general del plantejament foucaultí (I, pàg. 91) mostra el joc de la reduplicació⁵ de la «pràctica discursiva» en la «formació discursiva» i en la «positivitat», i com la determinació de la «pràctica» reduplicativa es dissol en una «funció enunciativa» que desdobla una i altra en el «mode d'existència» del llenguatge.

V. La posició «genealògica» de Foucault sorgeix de la revisió en profunditat que dugué a terme de l'obra de Nietzsche. En aparença, correspon a una especificació de les relacions de poder en la dimensió concreta que lligaria *énoncé* i *événement*,⁶ la qual cosa capgiraria la perspectiva mateixa del filòsof cap a la pura discontinuïtat de fenòmens històrics que, en tant que tals, no tindrien altre fonament que el de configurar la morfologia de la «voluntat de saber.»

En aparença, ja no es tracta tampoc de cap pretesa sistemàtica, sinó de copsar els «esdeveniments» múltiples i singulars provinents del «buit», «no-lloc», «interstici», que és l'espai discontinu de llur dispersió, i «emergents» *històricament* en l'entretopar físic dels cossos que en són llur «superfície d'inscripció».

Però si en comptes de preguntar pel sentit d'aquesta filosofia que pretén ser «contramemòria de la història» (o «història efectiva»), preguntem com s'articula amb les «regles de prudència metodològica» que enuncia a partir d'ara en llocs dispersos —els Cursos del Col·legi de França 1971-1974; *Surveiller et Punir* (1975); *Histoire de la Sexualité I*; els darrers articles sobre les estratègies de poder (1982)...— el que es descobreix és exactament el mateix esquema amb el que havia estat bastida l'arqueologia.

Hom retroba, doncs, l'anàlisi de l'«existència» de les relacions de poder en tres dimensions: (a) sistema d'estratègies de poder o condicions d'existència (que correspon al nivell de les «formacions discursives»); (b) dimensió de la substancialització del poder en un «a priori històric»; (c) i, finalment, la dimensió medidora i interpretant de la «pràctica de les relacions de poder».⁷

5. *Redoublement* i *Dédoublement* denoten, respectivament, el procés de configuració en cavalcada del signe (significant/significat//significant//significat) pròpia del vessant «connotatiu» de la semiòtica estructural (vid. Hjelmslev, i, a França, Barthes i Greimas), i els «arbres» semiòtics que són així produïts. Però «*dédoublement*» també és usat per Foucault en el sentit hermenèutic del continu «donar-se» les coses en el llenguatge i del «parlar» historitzat del llenguatge.

6. Hom ha de tenir, però, molt en compte en aquest tema que *événement* és la traducció francesa del moviment heideggerià de l'*Ereignis/Austragen*.

7. Un exemple: el poder «no és una institució, no és una estructura, no és una certa puixança de què alguns estarien dotats: és el nom que donem a una situació estratègica complexa en una societat donada» (H.S.I. 1976, 123). Com es disposa l'anàlisi d'aquesta «situació estratègica complexa»? Per exemple, del dispositiu de sexualitat que, segons Foucault, es constitueix a partir de l'Època Clàssica en la cultura europea?

Segons quatre «regles» que constitueixen una isotopia semàntica dels elements de les formacions discursives: (a) *regla d'immanència* que constitueix la «sexualitat» com «objecte possible» en «llars locals» (*foyers locaux*) de «poder-saber» (e.g. les relacions entre penitent i confessor); (b) *regla de variacions contínues* que constitueix «matrius de transformació» (e.g. les modificacions i desplaçaments del conjunt mare/educador/matge sobre el sexe dels infants);

Si la meua hipòtesi és correcta, Foucault plasma en l'analítica de l'«esdeveniment» l'analítica de l'«enunciat». És a dir, converteix la «pràctica» del poder en una «funció d'existència» que opera com a mediador de les estratègies i de l'*a priori* històric del saber/poder, per a la descripció del qual torna a adoptar el mateix esquema: de l'«objecte/objectiu» a «estratègies» i «tàctiques» disposades en sèries no unívokes que generen, a cada «llar local», «resistències» a la subjectivació per part d'individus que mantenen sabers i tipus de sabers «diferents» sobre si mateixos.

Els elements funcionals de l'esquema es troben ara disseminats en «proprietats» del mode de «funcionament del poder», de manera que corresponguin a la pura dispersió que la genealogia imposa a la «funció» existencial.

Així el poder és «omnipotent» i «multiforme», s'«exerceix» en el joc de relacions desiguals i mòbils, és «immanent» a d'altres tipus de relacions, serveis de «suport» a «clivellatges» que recorren el cos social i arriben a configurar la «modalitat» individual, és «intencional i no subjectiu» (travessat per un «càlcul» anònim d'objectius en tàctiques locals), genera «resistències», «no existeix més que en acte»; adopta el model de l'«enfrentament», la «lluïta», la «guerra», «produeix» subjectes, «produeix» saber, «produeix», finalment, «poder».

Totes aquestes propietats disperses corresponen al «mode d'existència» d'una «pràctica» o exercici que Foucault descriu, seguint l'ordre de l'esquema —això és, de l'objecte a l'estratègia sobre l'objecte— en diferents llocs sempre d'una manera similar.

Però l'essencial és que —com havia també concebut l'enunciat— aquesta «pràctica» és la que travessa les diverses «pràctiques» de les estratègies i de les matrius concretes de l'*a priori* històric.

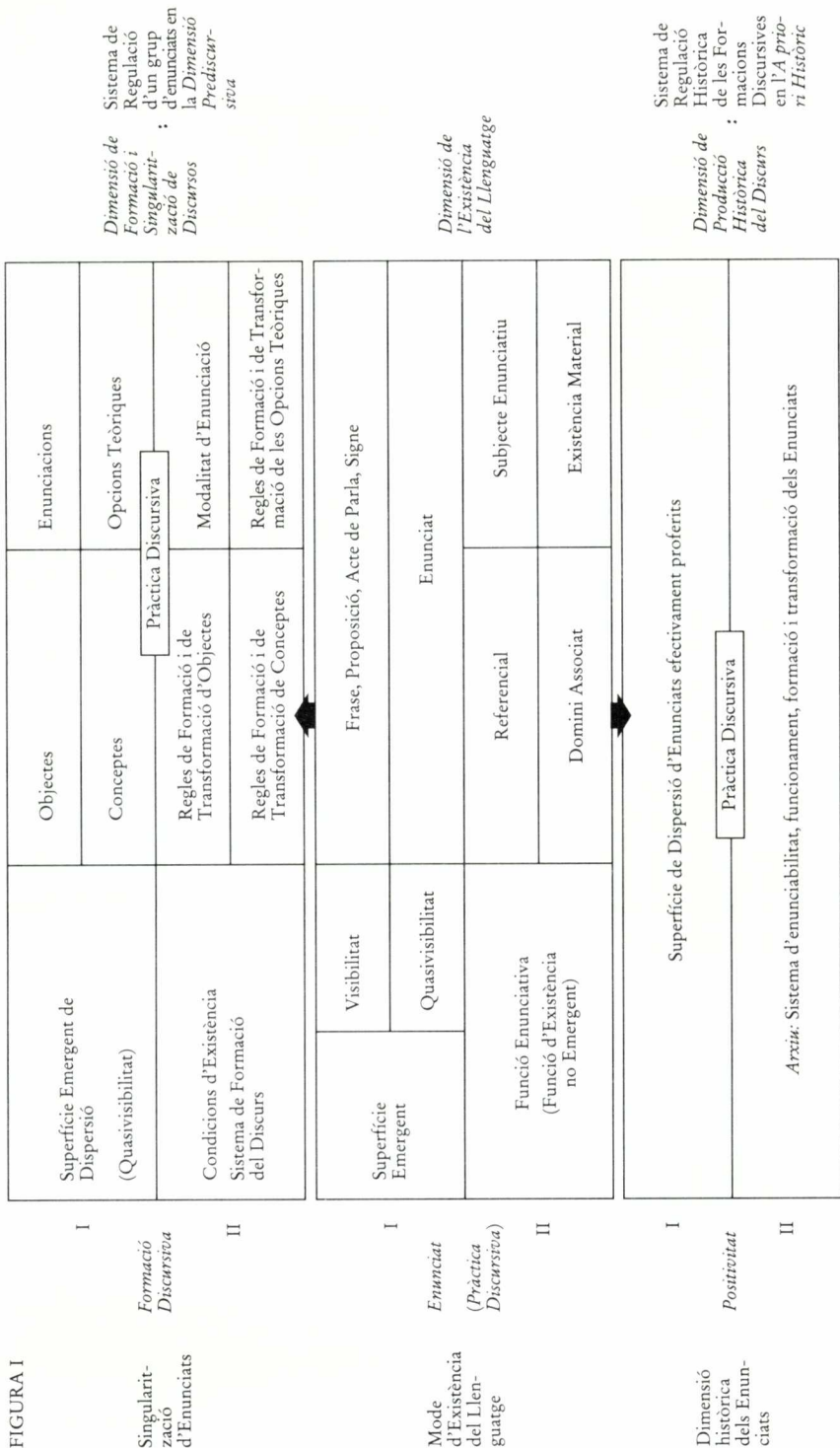
«(...) el poder no és altra cosa —contestava a Pasquale Pasquino (*Pre-sizioni sul Potere*, 1978,9)— que una certa modificació, una forma cada cop diversa d'una sèrie de xocs que constitueixen el cos social, xocs de tipus econòmic, polític, etc... El poder és, doncs, com l'estratificació, la institucionalització, la definició de tàctiques, d'instruments i d'armes que serveixen en tots aquests xocs. És això el que pot ser considerat en un moment donat com una certa relació de poder, un cert exercici, en la mesura que no és res més a fi de comptes sinó la fotografia instantània de lluites múltiples i en contínua transformació, aquest poder es transforma a si mateix contínuament.»

No veig altra manera de concebre aquest poder que és un «exercici», una «forma» i una «funció» sinó com un trassumpte en la dominació del que era la dimensió del «mode de ser del llenguatge». Un «plec», un «poder actuant» que és la traducció simbòlica del *llenguatge parlant* que li ser-

(c) *regla del doble condicionament* o «estratègia de conjunt» de «llars locals» i «matrius» que assegurin efectes globals a partir de la seva singularització en «tàctiques» específiques, les quals reverteixen i funcionalitzen l'estratègia de conjunt (e.g. la família en tant que suport per al control malthusià de la natalitat, la medicalització i la psiquiatrització del sexe); (d) *regla de la polivalència tàctica* del discurs o articulació doble del poder i del saber en elements discontinuus que poden jugar en diverses tàctiques i estratègies (e.g. l'aparició durant el segle XIX en la psiquiatria, la jurisprudència i la literatura, de tota una sèrie de discursos sobre l'homosexualitat, la pederastia... ha permès els controls socials en aquesta regió de les «perversions», però també ha fet possible, per contra, el discurs de la pròpia homosexualitat).

FIGURA I

veix de base: *un interpretant signic en suma que desdobra les dues dimensions —estratègica, històrica— i les reduplica sobre si mateixes en tant que «pràctica» de «pràctiques»* (de la manera que mostra la Fig. II).

VI. He procurat distingir en la tesi entre dues perspectives complementàries: (i) la reconstrucció filològica de les tradicions subjacents a les bases epistemològiques de Foucault, (ii) el manteniment de certa distància analítica a la llum de la investigació actual en teoria del coneixement. M'agradaria fer unes breus consideracions finals sobre aquest fet.

Segurament, el lector inquiet i poc afeccionat a les seques qüestions filològiques pot tendir a llegir els textos amb l'ànim de «trobar-hi alguna cosa». I, per apassionant que sigui mostrar la identitat d'estructura entre arqueologia i genealogia, no penso que això hagi contribuït massa a suscitar un interès real. Sempre és possible descobrir-se a si mateix preguntant: «Bé, i què?».

Em sembla que el punt que he desenvolupat és important perquè mostra la diferència que hi ha entre formular un problema, expressar-lo amb el llenguatge pertanyent a tradicions intel·lectuals ja consolidades (que solen ser les que formen part del bagatge intel·lectual de l'investigador), i oferir una proposta de resolució. Mostra també que, de vegades, la complexitat del que es vol fer o la profunditat de les intuïcions que hom té supera les possibilitats objectives de l'aparell teòretic del qual es disposa per a treballar-les.

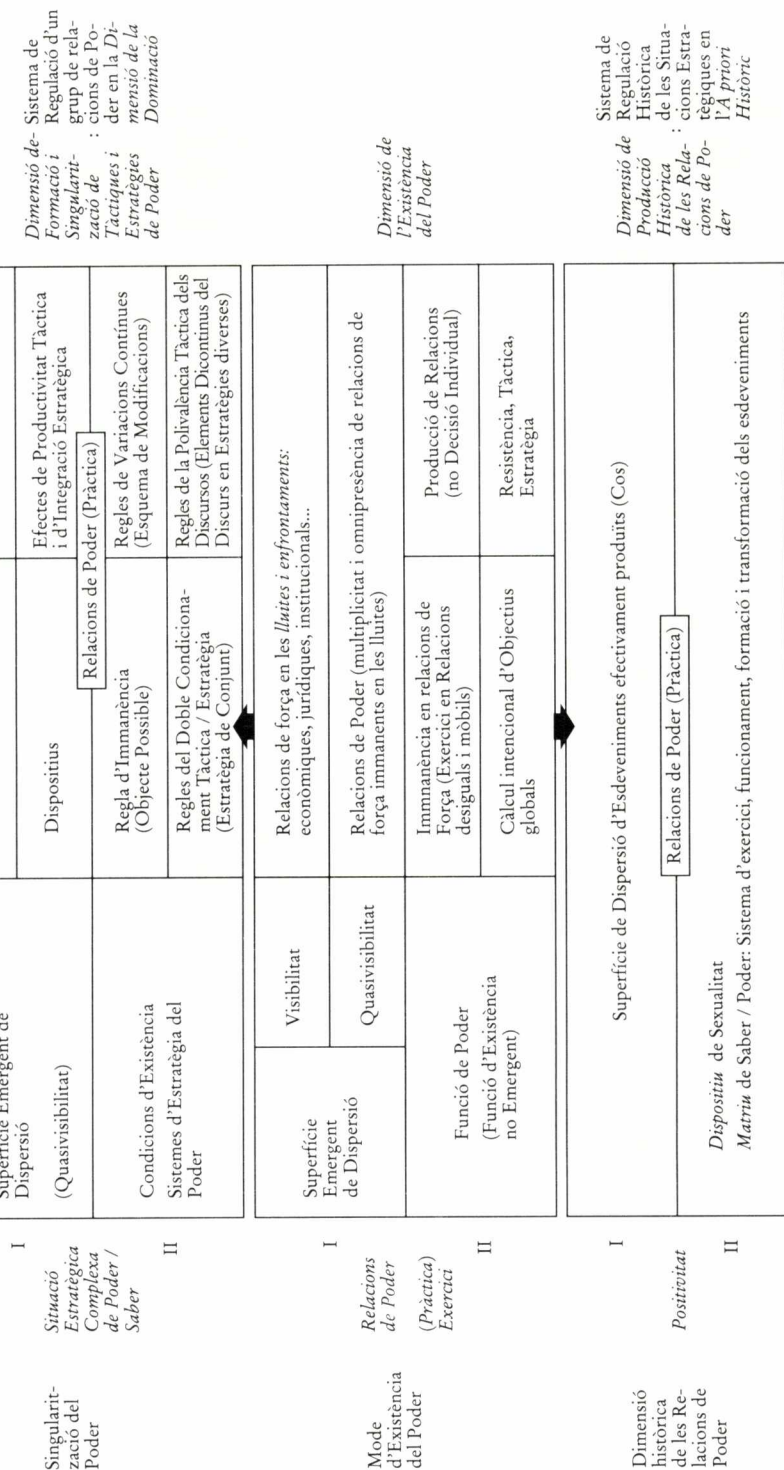
Al meu entendre, el problema epistemològic de què arrenca l'autor en intentar fer història de les «experiències» subjacents (raonables o desraonables) a l'ús dels signes no és altre que el plantejat modernament —perquè és molt anterior— per Kant sota la denominació de doctrina de l'esquematisme transcendental. La doctrina de l'esquematisme continguda en la *Crítica de la Raó Pura* és obscura (sobretot pel que fa al mode d'operar de la Imaginació), però en ella Kant apunta certerament a un problema no gens banal: ¿com és produeixen les síntesis significatives en la ment humana? ¿quin és el mode com es produeix el coneixement humà? ¿com podem descriure l'activitat de la ment humana i els seus productes en tant que ens els representem com un «flux» dinàmic?

Podria defensar-se amb tota tranquil·litat, em sembla, que Kant va plantejar el problema de la creativitat humana. A l'època, el filòsof de Königsberg ho féu de la manera habitual en la filosofia del coneixement del segle XVIII: a partir de la diferenciació de «facultats» en la ment humana.

Avui, després dels avenços de la lògica, la cibernètica, la biologia, la lingüística i la ciència cognitiva, hom utilitza un altre aparell teòretic. No es parla de «pensament» o «consciència», sinó d'«ítems» d'«informació». I no es parcialitza tampoc la ment en sensibilitat, enteniment i raó, sinó que se solen fer distincions entre sistemes mentals especialitzats de processament de tipus d'informació⁸ (així ho fan, si més no, la lingüística computacional

8. Fodor, e.g., concep la ment humana com una varietat de sistemes que posseeixen llur propi mètode de representació i computació. Aquests sistemes són de dos grans tipus. Per un cantó hi ha «sistemes d'input» que processen la informació perceptual (visual, auditiva, lingüística...). Per un altre, «sistemes centrals» que integren informació derivada dels sistemes d'input i de la memòria, i que són els encarregats també d'efectuar les operacions inferencials.

FIGURA II

i els estudis d'intel·ligència artificial). Tot això no fa sinó engrandir —i no pas disminuir— el geni de Kant.

L'ús d'un determinat llenguatge teòretic, d'altra banda, fa que l'autor assumeix una determinada ontologia bàsica, un plexe d'assumpcions inde-mostrades que dibuixen el lloc on se situen les abstraccions. No cal repetir aquí les tesis de l'Estètica Transcendental.

Però bé, tornant a Foucault, ¿quina relació té tot això amb la identitat d'estructura entre arqueologia i genealogia? i ¿per què em sembla important posar de manifest la identitat?

Una mica de paciència. Anem ara a la tradició kantiana.

Resulta digne d'esment que tothom qui hagi intentat de veritat el plantejament del problema de l'aspecte dinàmic —en tant que procés— de la cognició humana hagi anat a parar d'una o altra manera a l'esquematisme de la imaginació.

Així per exemple Ch. S. Peirce, en resoldre la connexió entre Primarietat, Secundarietat i Terceritat (les dimensions del *signe*) en un procés continu de *semiosi* a partir de l'element relacional de l'interpretant. Així, per exemple, dins de la filosofia continental, Husserl, en reprendre la *intencionalitat* (subratllada primer per Brentano) com a fonament de la connexió eidètica entre *noema* i *noesi*.

I resulta també digne d'esment el fet que tant Peirce com Husserl haguessin tingut la idea de plantejar l'explicació de la producció de sentit —icones/sentit impletiu— *en reduir una filosofia del coneixement (l'epistemologia del criticisme) a elements més simples —signes— i que tots dos ho fessin en la recerca de l'explicitació de la «lògica» del pensament.*

El fenomen de reflexionar sobre el llenguatge (com a) mediador del pensament i, paradoxalment, d'oposar aquesta reflexió a l'ontologia kantiana era en realitat anterior (de Hegel a Nietzsche). Però penso que seria defensible que la reflexió sistemàtica sobre el signe partint (i intentant arrencar-se) de la fenomenologia crítica prové d'aquests autors.

Ultrapassar el criticisme des del criticisme, tanmateix, no resulta tan senzill. I el fet és que, si hom examina acuradament les distincions semiòtiques que Husserl proposa a les *Investigacions lògiques* (1900-1901), aviat troba el rastre de les facultats kantianes. De la mateixa manera, si hom examina les pàgines que Heidegger dedica al «Discurs» (*Rede*) en *L'Ésser i el Temps*, trobarà en clau existencial les mateixes distincions.

La tesi que proposo és simple, però igualment plausible: la doctrina kantiana de les facultats (Percepció/Enteniment/Raó), perviu sota la forma de Sintaxi/Semàntica/Pragmàtica. Això és: Indicació/Significació/Expressió és un trassumpte dels elements de l'esquematisme transcendental (Sensacions/Conceptes-Categories/Idees).

Estalvio al lector tots els matissos de les taxonomies del primer i segon Husserl, i del primer i segon Heidegger. M'interessa, en canvi, reclamar l'atenció sobre la unitat del procés que duu de la *semiosi* del transcendental fins a la fixació heideggeriana de l'«*experiència*» de pensament precategòric, «antepredicatiu» que se substancialitzaria en l'«ésser del llenguatge». Deixo de banda Peirce per tal com el pragmatisme americà, baldament tingui paral·lelismes evidents amb el procés europeu, no hi participa directament (almenys en els dos primers terços del segle XX).

L'«experiència» del pensament precategorial exposa —en el darrer Heidegger— el lloc de la descripció del procés d'abstracció, la descripció de l'«impensat» i del «pensat», la «diferència» i la «identitat» com a predicats de l'*Ereignis* (adveniment) i *Austrag* (consumació), denominacions del moviment d'«il·luminació» de l'home per l'ésser que *advé i esdevé històricament en el llenguatge*.

No és estrany que Husserl veiés en l'hermenèutica la distorsió de la seva primigènia fenomenologia, perquè Heidegger efectua dues passes que el seu mestre havia evitat acuradament: identificar el pla ideal del llenguatge amb la significació viscuda, i atorgar el primat existencial a l'«experiència» del discurs més que no pas als seus fonaments formals (i.e. eidètics).

Bé, Foucault es va formar i va extreure el seu primer material teòretic d'aquest substrat, a França, just després de la 2.ª Guerra Mundial. I, en un cert sentit, mai no va deixar de ser un filòsof dels anys cinquanta.

Ho és per tal com rep l'epistemologia transcendental a través de la psicologia fenomenològica, a través de la teoria de les emocions de Sartre —amb qui polemitza— i de la fenomenologia de la percepció de Maurice Merleau-Ponty. Ho és per tal com usa en les seves primeres obres un esquema semiòtic ple de distincions husserlianes (en la reinterpretació binswangeriana del *Dasein*, tanmateix). Ho és per tal com reconeix la manca d'una «teoria de l'expressió» —sic. una pragmàtica del sentit— que li calia bastir per a entendre el món d'experiència de la malaltia mental. Ho és, però, sobretot per tal com *anteposa la raó pràctica i experiencial del món viscut a qualsevol explicació de tipus teòric*.

És bastant conegut que el filòsof es va formar no només en filosofia pura sinó també en psicologia. És menys conegut que la seva formació fou de caràcter clínic i pràctic de la mà de Jean Delay a l'Hospital de Santa Anna de París durant dos anys. I ningú es recorda ja que la revista *Esprit* va dedicar un número sencer del 1952 a denunciar l'estat lamentable dels hospitals psiquiàtrics.

Aquesta perspectiva existencial que veu en la «problematització» de l'experiència el punt de partida de l'acció i del coneixement pràctic el va marcar profundament. Basti esmentar les seves múltiples reflexions de darrera època a l'entorn de què significa «problematitzar», en els anys vuitanta.

El radical historicisme foucaultí dels *a priori* (del somni, de la malaltia mental, de la folia, de la clínica, de les ciències humanes) es presenta com l'intent de retrobar el límit en negatiu, el diferencial, de l'univers de sentit que constitutivament efectuen els homes per a construir llurs paraigües de realitat. Tota l'obra del filòsof, doncs, oscil·la entre la temptació de bastir un llenguatge per a descriure els llocs on es bifurquen les «experiències de llenguatge» (això serà l'arqueologia) i la certesa de què un llenguatge semblant existeix al preu de no poder-se dir (això serà la genealogia).

Torno a plantejar ara la pregunta: ¿per què em sembla important mostrar la identitat d'estructura d'una i altra?

Perquè una cosa és l'evolució de l'actitud de Foucault en l'aprofundiment de la perspectiva de la pràctica del llenguatge, i una altra les possibilitats reals de què l'hermenèutica subjacent al seu aparell teòretic arribés a desenredar la complexa trama de les cognicions i generacions socio-pragmàtiques de la producció discursiva. *Tots els assaigs «històrics» de Foucault*

són assaigs d'ontologia a la recerca d'un esquema (en sentit kantian) de les «precomprensions», però adreçat a finalitats pràctiques dictades per la perspectiva contextual que vivia el filòsof (la seva «ontologia del present», com solia dir en els darrers temps).

I és per això que es va acostar a la semiòtica connotativa⁹ de Hjelmslev, a les enunciacions de Benveniste, a les estructures actancials de Greimas, a la producció textual de Barthes, als «procediments», en fi, de la «nouvelle critique».

Al meu entendre, *buscava com articular la descripció de la creativitat històrica del llenguatge (i com mostrar, en el mateix moviment, que llur «fonament» és la dinàmica «dels límits») en la implícita assumpció de les condicions històriques de la pròpia creativitat de l'interpret.*

Mostrar, doncs, que l'analítica del saber té la mateixa estructura que la seva analítica del poder, que la «pràctica discursiva» correspon a «l'exercici del poder», que l'*événement* és en realitat la plasmació de l'*énoncé*, significa mostrar també fins a quin punt els pressupostos inicials eren en veritat tesis de fons, indemostrades i indemostrables.

9. Darrerament, el treball de Dan Sperber i Deirdre Wilson (1986) ha ajudat a fer veure com darrera de la «connotació» semiòtica estructuralista hi ha l'intent (imperfectament aconseguit) de donar raó de la quantitat d'inferències no concloents de què és capaç la ment humana.